

## IV. RECENZJE

Václav Vaněček: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Orbis, Praha 1964, ss. 620.

Szczytowym osiągnięciem 33-letniej uniwersyteckiej działalności pedagogicznej profesora Wydziału Prawa praskiego Uniwersytetu Karola, członka korespondenta Czechosłowackich Akademii Nauk Václava Vaněčka jest powyższa praca, która stanowi dzieło godne uwagi czytelników nie tylko czechosłowackich ale i zagranicznych.

Książka przeznaczona jest wprowadzić jako podręcznik dla słuchaczy szkół wyższych, jednak jej wartość i znaczenie są o wiele szersze. Jest ona pierwszym całościowym ujęciem marksistowskim historii państwa i prawa na terenie Czechosłowacji od jej historycznych początków aż do 1945 r. Jednak autor nie ogranicza się bynajmniej do specyficznie prawniczego potraktowania materiału, lecz umieszcza go w wiele szerszych ramach procesów społecznych i politycznych dokonujących się na ziemiach czeskich i w Słowacji. Problem, który uczony podejmował już w kilku poprzednich pracach<sup>1</sup>, stawiał duże wymagania co do zakresu i metody opracowania, ze względu na to, że dziedzina reprezentowana przez autora osiągnęła w Czechosłowacji bardzo wysoki poziom już przed wojną.

We wstępie do swej książki autor omówił znaczenie, dotychczasowe badania i periodyzację dziejów państwa i prawa w Czechosłowacji. Zasadniczą część pracy rozpoczyna szkic omawiający zagadnienia wspólnoty pierwotnej i jej rozkładu na terenie Czechosłowacji. Do szkicu tego nawiązuje rozdział zajmujący się kwestiami feudalizmu (s. 41—316), obejmujący okres od IX w. n.e. do lat ruchów rewolucyjnych 1848—1849. Niektóre partie tego rozdziału osiągnęły szczególnie wysoki poziom są to części nawiązujące do dawniejszych badań autora, np. nad zagadnieniami państwa i prawa w okresie panowania Przemysławów, w epoce rewolucyjnych ruchów husyckich lub w czasach dojrzałego parlamentaryzmu stanowego<sup>2</sup>.

Obok omówienia instytucji administracyjnych i politycznych uczony daje tu żywy obraz prawa prywatnego i karnego, będący raczej wyborem materiału niż systematycznym kompleksem. Szczególną uwagę poświęca również autor wywodom o powstaniu i rozwoju czeskiego prawa górniczego, o poziomie i funkcji czeskiego prawa w przeszłości, a zwłaszcza o rozwoju i funkcji czeskiego ustroju stanowego<sup>3</sup>.

Najprawdopodobniej ze względu na rozmiary książki, stosunkowo skromnie przedstawia się fragment odnoszący się do ekonomicznych podstaw wszelkich procesów prawnych i społecznych w poszczególnych epokach. Dotyczy to zwłaszcza okresu przejściowego między feudalizmem a kapitalizmem, kiedy to przemiany

<sup>1</sup> Zwłaszcza w studiach: *Dějiny státu a práva v Československu (Nástin)*, Praha 1961, następnie w repertorium. *Malé dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1947 oraz *Krátké dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1955 (Por. rec. J. Bardacha, CPH, t. XIV, z. 1, 1962, s. 201—204).

<sup>2</sup> Por. s. 94 i n., 112, 525 i n.

<sup>3</sup> Por. zwłaszcza s. 155 i n., 166 i n., 543 i n.

klasowe miały wyraźny wpływ na rozwój nie tylko polityczny, ale i prawny. Dlatego też omówienie problemów absolutystycznej organizacji państwowej, a częściowo i prawa, traci na dynamice i nabiera charakteru raczej opisowego.

Nowe poglądy przynoszą rozdziały końcowe, rozważające kwestie procesów dokonujących się w Czechosłowacji po I wojnie światowej oraz w okresie okupacji hitlerowskiej w latach 1939—1945, choć analiza instytucji prawnych w tym czasie potraktowana została skrótowo. Na specjalną uwagę z szerszego, prawno-politycznego punktu widzenia zasługuje zwłaszcza charakterystyka prawno-państwowej polityki burżuazji czeskiej na poszczególnych etapach rozwoju kapitalizmu w Czechach (zwłaszcza s. 352 i n.), zaś odnośnie do czasów tzw. pierwszej republiki, prawna analiza okresu od Monachium do okupacji (s. 459 i n.). Jeśli chodzi o ogólną charakterystykę ustroju prawno-politycznego w tzw. pierwszej republice, autor podtrzymuje tu swe stanowisko wobec problemu jego faszyzacji, mimo krytycznych uwag w tym względzie, pochodzących z zagranicy, zwłaszcza zaś Polski i oceniających to zagadnienie znacznie skromniej w skali ogólnoeuropejskiej.

W zamknięciu książki uczony poświęca wiele uwagi trzem specyficznym odrębnym fragmentom dziejów państwa i prawa na terenie Czechosłowacji: prawu górniczemu na obszarach dzisiejszej CSRS do czasów wojny 30-letniej (s. 525 i n. konkretnie na ziemiach czeskich, Słowacji poświęcono drugorzędne wzmianki), następnie niepodzielnej wspólności majątkowej w czeskim prawie feudalnym (s. 537 i n.) oraz parlamentaryzmowi stanowemu w państwie czeskim (s. 543 i n.). Same dla siebie rozdziały te, na tle historycznej i rzeczowej zawartości pozostałych części książki, wyglądałyby na jakiś obcy wtwór. Autor zwraca jednak na ich przykładzie uwagę na niebezpieczeństwo wypływające z ewentualnego, skrótowego pojmowania historii prawa.

Ostatnie strony dzieła przynoszą obfitą bibliografię poszczególnych rozdziałów (s. 556—569), następnie wykaz map i ilustracji, które stanowią trafne uzupełnienie pracy (s. 570—573) oraz indeks (s. 574—608).

Książka napisana została starannym i bogatym językiem. Dzięki opracowaniu w niej tak szerokiej i ważnej problematyki, będzie ona pomocą nie tylko dla studentów, ale także i badaczy zarówno problemów czeskiej i słowackiej historii państwa i prawa, jak i porównawczej historii prawa, zwłaszcza słowiańskiego.

To krótkie omówienie pozwoli sobie zakończyć uwagami odnoszącymi się do autora pracy, którego postać i działalność zajmuje w czechosłowackiej historii prawa czołowe miejsce. Uczony obchodził ostatnio (10 lipca 1965 r.) 60-lecie urodzin. Spod jego pióra wyszło w tym czasie ponad 100 oryginalnych prac naukowych, z których wiele wydano za granicą (jak np. *La communauté de biens par individus en ancien droit tchèque. Études d'histoire du droit privé*, Paris 1959; *Trois catégories d'Assemblées d'états dans la Couronne de Bohême du XV<sup>e</sup> siècle*, Mélanges Hélène Cam, Bruxelles—Paris 1960; *Eine Weltfriedensorganisation nach den Projekten des Königs Georgs und J. A. Comenius*, Berlin 1962; *Deux projets tchèques des XV<sup>e</sup> et XVIII<sup>e</sup> siècles relatifs à l'organisation universelle de la paix*, Recueils de la Société Jean Bodin XV, La Paix I, Bruxelles 1961; *A 15th Century Plan for World Peace*, *Scientific World*, London 1964 i in. Również czytelnicy Czasopisma Prawno-Historycznego mieli możliwość zapoznać się z jego artykułami zamieszczanymi tu w latach 1948, 1949, 1956 i 1957.

Pod kierunkiem Vaněčka ukształtowała się w Czechosłowacji nowa szkoła prawno-historyczna i jego zasługą było, iż historia prawa nie stała się dyscypliną wyłącznie uniwersytecką, lecz powołano ją do badania aktualnych problemów odnoszących się zarówno do współczesności, jak i przeszłości. Omówione wyżej dzieło, rozważające kwestie historii państwa i prawa w Czechosłowacji do 1945 r. jest tego wymownym przykładem.

Za swe wybitne zasługi na polu rozwoju czechosłowackiej wiedzy prawniczej, jubilat został w maju 1965 r. odznaczony wysokim orderem państwowym — Orderem Pracy.

VOJTĚCH POLÁČEK (Praga)  
(tłumaczył T. S. WRÓBLEWSKI)

Gabriel Lepointe avec le concours de Marguerite Boulet — Sautel, André Vandenbossche, *Bibliographie en langue française d'Histoire du Droit*. Paris 1961, 1962, 1964, ed. Montchrestien.

Powyższe wydawnictwo zostało potraktowane przez autorów jako kontynuacja *Elements de Bibliographie sur l'Histoire des Institutions et des Faits Sociaux* (987—1875), Paris 1958, recenzowanych przez M. Szczanieckiego w *Czasopiśmie Prawno-Historycznym*, 1959, t. XI, z. 1, s. 228.

Po wydaniu „Elementów” zespół redagujący wznowił działalność, zmierzając do publikacji bibliografii ukazującej się periodycznie. Omawiane następne trzy zeszyty pojawiły się w latach 1961, 1962 i 1964. Zawierają one wykaz szerszych opracowań, artykułów, sprawozdań naukowych i tez doktorskich dotyczących problematyki historyczno-prawnej na przestrzeni od schyłku X wieku aż do III republiki i napisanych w języku francuskim w okresie 1957—1961 r. Zainteresowania autorów bibliografii skupiały się głównie wokół historii prawa. Jednakże specyfika przedmiotu *l'Histoire des Institutions et des Faits Sociaux* wpłynęła na umieszczenie szeregu tytułów dotyczących również historii społecznej, politycznej i gospodarczej. Układ wewnętrzny omawianych zeszytów pozostał bez zmian. Podobnie jak w „Elementach” oprócz alfabetycznego wykazu poszczególnych autorów i ich prac podano także obszerny indeks rzeczowy. Zeszyt II wydany w 1961 r. zawiera 1408 pozycji z lat 1957—1959. Zeszyt III z 1962 r. obejmuje 1636 pozycji wydanych w 1960 r., lub w latach poprzednich (są to zazwyczaj prace, które ukazały się na krótko przed publikacją poprzedniego zeszytu i nie mogły być ujęte w wykazie). Zeszyt IV z 1964 r. zawiera 2248 pozycji z 1961 lub 1960 r. (uzupełnienia). Pomimo śmierci inicjatora bibliografii, prof. Gabriela Lepointe, jego współpracownicy powzięli zamiar kontynuowania rozpoczętego dzieła.

WOJCIECH SZWARC (Lublin)

Remigiusz Bierzanek, *Quelques remarques\* sur le statut juridique des étrangers à Rome*, Iura, t. 13 (1962), Napoli, s. 89—109.

Wywody autora ujęte są w formę urzekającą. Francuzczyzna tak poprawna, że nie zawstydziliby się jej rodowity Francuz. Tok rozumowania nienaganny, nie wywołujący zasadniczego sprzeciwu. Historyk prawa ośmielił się wszakże wystąpić z dwoma zastrzeżeniami. Jak wiadomo, pierwotny proces był walką stron, prowadzoną przed sądem. Stąd to wywodzi się dawna terminologia polska: praża (proces), piercy (strony procesowe). Dlaczego wyprowadzać postępowanie sądowe ze stosunków międzynarodowych, kiedy przypadki sporów wewnętrznych były bezsprzecznie częstsze i prowadziły do tej samej praktyki? Pamiętajmy przy tym, że autor przyjmuje istnienie okresu prywatnego wymiaru sprawiedliwości. Być może, różnica naszych stanowisk wynika z odmiennego poglądu na kwestię, czy w okresie plemiennie-rodowym stosunki międzynarodowe należy poczytać za międzynarodowe.